

Ювілеї

Микола МУШИНКА

МИХАЙЛО ГИРЯК ЯК ФОЛЬКЛОРИСТ (до 80-ліття з дня народження)

До найвизначніших збирачів і дослідників фольклору русинів-українців Словаччини другої половини ХХ століття належить Михайло Гиряк. Він народився 27 листопада 1933 року в с. Пихні Снинського окр. в селянській сім'ї. Початкову освіту здобув у рідному селі, середню — в Російській гімназії в Гуменному (1944—1952), вищу філологічну — у Вищій педагогічній школі у Пряшеві (1952—1957) у спеціальності «українська мова». Працював у редакції журналу «Дружно вперед» та у відділі української літератури Словацького педагогічного видавництва у Пряшеві (1957—1960). У 1960 р. він поступив у очну наукову аспірантуру в Університеті ім. Я.А. Коменського в Братиславі, де 1965 року захистив дисертацію *Українські народні казки Східної Словаччини*, здобув звання кандидата історичних наук (CSc.) і до відходу на пенсію 2003 року працював науковим працівником Дослідного кабінету україністики Пряшівського університету.

Основним полем його діяльності було дослідження фольклору русинів-українців Східної Словаччини, головним чином, **народної прози**, а найвизначнішим результатом його польових досліджень — семитомник *Українські народні казки Східної Словаччини* (Пряшів, 1965—1979). Це — науково-популярне видання, яке містить зразки народної прози усіх регіонів Пряшівщини. У кожного запису збережено народну говірку розповідача, подано його біографію та час запису. В передмові або післямові до кожного тому подано більш детальну характеристику опублікованих матеріалів.

Під тією ж назвою *Українські народні казки Східної Словаччини* вийшли друком вибрані тексти із вказаного семитомника у п'ятьох книжках — українською літературною мовою: *Гора до неба* (Ужгород, 1968), *Чарівні стежки* (1979), *Дзвони не втихають* (1982), *Шляхи віків* (1985) та *Голос Кичер* (1986). Перша з них вийшла також у перекладі словацькою мовою під назвою *Zakliaty les* (Košice, 1975). Для студентів-україністів він видав підручник *Українська народна поетична творчість* (1978).

В 1975—1978 роках М. Гиряк брав участь у т. зв. «рятувальній акції» (záchranná akcia), спрямованій на збереження артефактів історії та культури в сімох селах Старинської долини на Снинщині, призначених на ліквідацію у зв'язку з побудовою резервуару питної води (*Starinská priehrada*). М. Гиряку було доручено дослідження народної прози. З цим

завданням він справився блискуче. В даній долині він виявив 22 казкарів, а від 13 з них записав 111 казок, легенд та інших зразків народної прози. Зібрані матеріали він опублікував у праці *Народна проза Старинської долини* (Науковий збірник Музею української культури у Свиднику — Т. 9. — Кн. 2. — 1979. — С. 421—671) разом з їх детальним аналізом, біографіями і фотографіями кожного розповідача, словником діалектних слів та залученням текстів до міжнародних каталогів.

Народній прозі русинів-українців Словаччини він присвятив і цілий ряд студій, публікованих в місцевій українській пресі: *Вступні формули українських народних казок Східної Словаччини*, *Заключні формули українських народних казок Східної Словаччини*, *До питання дослідження легенд та переказів українців Східної Словаччини*, *До питання жанрової різновидності і варіантності народної прози Меджилабірщини*, *З історії дослідження українських народних казок Східної Словаччини*, *До питання стилю соціально-побутових казок українців Східної Словаччини*, *До казкового репертуару Петра Ілька, Володимир Гнатюк і східна Словаччина та інші* (див. Бібліографія робіт Михайла Гиряка. — Русинська оброда, 1993).

В 1964 р. у першому числі журналу «Дружно вперед» він опублікував статтю *З історії збирання та дослідження української народної казки Східної Словаччини*, а в кожному дальшому числі (2—12) — портрет одного казкаря із зразком його репертуару. В наступних річниках цього журналу та на сторінках газети «Нове життя» М. Гиряк опублікував десятки статей про народні казки та їх носіїв. Завершенням цього циклу була теоретична монографія М. Гиряка *Українські народні казки Східної Словаччини* (1983), яка, по суті, була доповненою і значно переробленою модифікацією його кандидатської дисертації.

Дальшим предметом наукових зацікавлень М. Гиряка були **народні пісні** русинів-українців Словаччини. Цій темі він присвятив кілька праць. У 1982 р. ЦК КСУТ видав окремою книжкою *Пісні Юрка Колинчака* в упорядкуванні М. Гиряка і з його ґрунтовною післямовою про цього всебічно обдарованого носія фольклорних традицій та самотнього поета, який вірші писав прекрасною старинською говіркою.

У 1986 році окремою книжкою вийшов і дальший збірник в упорядкуванні М. Гиряка *Народні пісні села Орябина*, до якого упорядник, крім своїх записів, залучив записи пісень В. Гнатюка з початку ХХ ст. та найновіші записи уродженки села Анни Дерев'яник.

В тому ж році появилися дві наукові студії М. Гиряка: *Народні пісні Старинської долини як предмет дослідження фольклористики* (Acta fakultatis Philosophicae Univerzitatatis Safaricanae. — Zv. 7. — 1983. — S. 211-227) та *До питання дослідження народних пісень українців Чехословаччини* (Науковий збірник МУК. — Т. 14. — 1986. — С. 315—327).

Вершиною доробку М. Гиряка на ниві вивчення народної пісенності є його монографія *Поетика українських ліричних пісень Східної Словаччини* (1989). Це й досі не перевершена наукова праця на цю тему, яка розглядає найбільшу, але найменш досліджену групу пісень, а саме: родинно-побутові, суспільно-побутові, колискові, рекрутські, військові та заробітчанські.

Немалим є і внесок М. Гиряка в дослідження **народної обрядовості**. Йому належать численні описи календарних народних звичаїв, обрядів при народженні й хрещенні дитини та похорону. Цілий цикл він присвятив описові весілля в кількох селах, публікованих, головним чином, в журналі «Дружно вперед» та газеті «Нове життя».

Як професіональний фольклорист він мав ідеальні умови для дослідження фольклору та, зокрема, публікування результатів своїх досліджень, головним чином, у 1970—1980 роках, коли інші професіональні дослідники фольклору русинів-українців Словаччини (М. Шмайда, О. Зілінський, Ю. Цимбора, Ю. Бача, М. Мушинка) мали сувору заборону публікуватися у пражських виданнях. Саме тоді попит на фольклорні публікації на Пряшівщині був великий. М. Гиряк використовував ці можливості у максимальній мірі, на користь розвитку фольклористики в нашому краї.

До 1990 р. він твердо стояв на українських позиціях, тобто східнослов'янське населення Карпатського регіону вважав складовою частиною українського народу. В 1990 р. він став одним з чільних представників «політичного русинізму» й усі свої праці публікував русинською мовою (по суті,

говіркою свого рідного села). За змістом вони аж ніяк не відрізнялися від його україномовних праць, бо в їх основі була одна і та ж сама тема — фольклор русинів-українців Словаччини. Як співзасновник і чільний представник «Русинської оброди», що мала тоді майже необмежені публікаційні можливості, він знов використовував ці можливості у максимальній мірі, і на цей раз на користь справи, бо його русиномовні праці за змістом зовсім не відрізнялися від україномовних. Мінялася лише термінологія: те, що в його розумінні було раніше українським, стало русинським.

Слід підкреслити, що діяльність М. Гирика обмежувалася виключно на Пряшівщину, а його публікації — на Пряшів. Бібліографія його наукових праць, видана «Русинською обродою» у 1993 році, охоплює 511 позицій, в тому числі 21 книжку. З них лише два збірники казок (*Гора до неба, Zakliaty les*) та дві статті були видані поза Пряшевом. М. Гирик, наскільки мені відомо, не брав участі в жодній науковій конференції поза Пряшівщиною і не утримував зв'язки з жодною позапряшівською науковою організацією. В 1972 році його було обрано членом Центрального комітету Словацького народознавчого товариства (*Slovenská národopisná spoločnosť*) при Словацькій академії наук в Братиславі. Та після першого засідання комітету в тому ж році він зігнував цю організацію і вийшов не лише з ЦК, але й з її складу, мовляв, у її керівництві сидять одні «словацькі націоналісти», з якими йому не подорозі.

З його книжкових публікацій, виданих після 1990 року, у фонд загальнослов'янської фольклористики увійдуть дві: *Співанки Анни Мацібобової* та *Стружніцкыма пішниками*. Обі видані «Русинською обродою» в Пряшеві 1993 року. Перша містить 250 текстів та 55 мелодій (в розшифровці з магнітного запису В. Федора) народних пісень різних жанрів співачки із села Пихні, та ґрунтовну студію про її життя і пісенний репертуар (с. 192—212). Друга книга охоплює репертуар народної оповідачки Анни Галгашової із села Остружниця Снинського округу, яка після ліквідації села у зв'язку з побудовою Старинського водоймища жила у Пряшеві, де у вільний час сама записувала свої спогади, фольклорні твори, що їх принесла з рідного краю та й спробувала писати власні вірші. Як і попередня книжка, ця закінчується сту-

дією упорядника про розповідачку та її репертуар. Немалу цінність має і невеличка книжечка М. Гирика *Горі тыма Пыхнями* (1998), яка містить короткий опис календарних та сімейно-побутових звичаїв, житла, одягу, страви, 19 текстів пісень та 15 фотографій його рідного села.

В русинській пресі, зокрема в газеті «Народны новинкы», М. Гирик опублікував цілу серію статей фольклорного та краєзнавчого характеру, наприклад, цикл краєзнавчих репортажів *Образкы із Сланських верхів* (1992. — Ч. 50—52; 1993. — Ч. 1—3); *Із словника русинських сел* (1993. — Ч. 13-33); *Фолклористичны роздумы в поезії І. Мацінського* (1992. — Ч. 23); *Образкы з Миковой* (1992. — Ч. 32); *Краса Великодня* (1993. — Ч. 15); *З краю Замагурського* (1993. — Ч. 37) та ін. Подібні його статті появилися і в журналі «Русин»: *Русинсько-словенскы фолклористичны контакты* (1992. — Ч. 2), *Співанкы Марії Чоповой з Рокытова* (1992. — Ч. 3), *Поет Іван Мацінський і народ* (1992. — Ч. 4) тощо.

Вершиною фольклористичної діяльності М. Гирика на ділянці бібліографії є його двотомник *Бібліографія народных співанок і народной поезії Русинів виходного Словенська* (Т. I. — 1994. — 566 с.; Т. II. — 2007. — 376 с.).

В першому томі підхоплено 7564 пісень з наведенням їх жанру, імен їх інтерперетів та записувачів — із 115 друкованих джерел. Пісні подані в алфавітному порядку за репертуаром окремих співаків (с. 21—187 і 506—550) та за селами (с. 189—505 і 551—563). В другому томі ті ж пісні (доповнені новими знахідками на 8520 назв) подані за жанрами: календарно-обрядові, родинно-обрядові, балади, ліричні пісні, літературного походження та дитячі. В кожній групі — за алфавітом.

Бібліографічний покажчик свідчить про кропітку пошукову роботу упорядника, але й про величезне багатство пісень невеличкої національної групи русинів-українців Словаччини. Вона у добрій пригоді стає не лише для фольклористів, але й для співацьких колективів та широкої громадськості, яка саме з неї може довідатися про часто забутих носіїв пісенних традицій своїх сіл.

М. Гирик випробував свої сили і в художній літературі. Авторськими художніми творами до певної міри є і збірники літературних обробок ним записа-

них казок: *Гора до неба*, *Чарівні стежки*, *Дзвони не втихають* та *Голоси Кичер*. На сторінках журналу «Дружно вперед» (1959—1960) він опублікував кілька оповідань під псевдонімом Михайло Дубник, а в газеті «Народны новинкы» 1992 р. — серію власних афоризмів *Мудрість живота*.

Рівень наукових праць М. Гиряка часто знижує їх «багатослівність» та нездорова закоханість у власну особу. Там, де можна було би обмежитися одним-двома прикладами, він наводив їх двадцять-тридцять, причому часто без скорочень, а з повними (інколи й 3—4 рядковими) бібліографічними даними. Наприклад, в розділі «Бібліографія українських народних казок Східної Словаччини» він у примітці пише: «Казки, записані М. Гиряком, опубліковані у ним упорядкованому збірнику *Українські народні казки Східної Словаччини*». — Т. 1—7. — Пряшів, 1965—1979», а щоб у кожній назві навести «том і сторінку», він сотні разів повторював: «Записав

М. Гиряк. — Українські народні казки Східної Словаччини, (том такий-то). Упорядкування, післямова та коментарі М. Гиряк, СОВ, ВУЛ. Пряшів (рік і сторінка)». Своє ім'я або послання на власні праці він у тій же книзі наводить 1014 разів. У праці «Народна проза Старинської долини» цей принцип повторено, а ім'я М. Гиряка та посилання на його праці наведено 1300 разів. В його збірниках казок поряд з шедеврами оповідацької майстерності потрапляли й художньо недосконалі тексти, яким не місце у багато ілюстрованих книжках, призначених для масового читача.

Незважаючи на наведенні недоліки у творчості М. Гиряка, його внесок у регіональну фольклористику русинів-українців Словаччини є незаперечним. За свою самовіддану працю він заслуговує на те, щоб хоча би при життєвих ювілеях (а таким є і неможливе 80-ліття з дня його народження) згадати його «не злим тихим словом».